Archive of SID

فصلنامهٔ *مطالعات ملی*؛ ۷۰، سال هجدهم، شماره‌ی ۲، ۱۳۹۶

بازنمایی مفاهیم ایثار و شهادت در سینمای دفاع مقدس (تحلیل مقایسه‌ای فیلم پرواز در شب و عقاب‌ها)

سیدباقر احمدی * E-mail: ahmadi.bagher@yahoo.com
افسانه مظفری ** E-mial: dr.afsaneh.mozaffari@gmail.com
سیدمحمد مهدیزاده *** E-mail: mahdizadeh-45@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۴/۹ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۸/۸

چکیده

هنر دفاع مقدس در جایگاه یکی از تأثیرگذارترین هنرها در بافت اجتماعی، تاریخی و سیاسی ایران، سعی در بازنمایی ارزش‌ها و هنجارهای دفاع مقدس داشته است و در این میان سینما به‌عنوان «هنر مدرن و برتر» در مقایسه با سایر هنرها با زمینه اجتماعی خود ارتباط وثیقی دارد.

در این مطالعه با توجه به اهمیت و نقش دفاع مقدس و سینمای منتسب به آن با کاربست تحلیل نشانه‌شناسی بر فیلم «پرواز در شب و عقاب‌ها» درصدد رمزگشایی نحوه‌ی بازنمایی مفاهیم ایثار، شهادت و ارزش‌ها و آرمان‌های دفاع مقدس و به‌طور تلویحی سیاست‌های فرهنگی حاکم بر کشور در تولیدات سینمایی دهه‌ی ۶۰ هستیم.

یافته‌ها نشان می‌دهد درحالی‌که فیلم‌های ژانر «سینمای جنگ» بیشتر بازنمای شهامت، اقتدار، میهن‌پرستی و بازنمایی تضاد و تقابل با نیروهای دشمن است، در فیلم‌های ژانر «سینمای دفاع مقدس» همجواری بازنمایی جنگ با نشانه‌های مذهبی ـ معنوی باعث شکل‌گیری اسطوره‌ای مقدس از جنگ می‌شود که با عنوان دفاع مقدس شناخته می‌شود.

کلید واژه‌ها: سینمای دفاع مقدس، تحلیل نشانه شناسی، بازنمایی.

* دانشجوی دکتری علوم و ارتباطات اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، مدرس دانشگاه جامع علمی و کاربردی امام خمینی(ره) شیراز

** دکتری ارتباطات، استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، نویسنده مسؤول

*** دکتری ارتباطات، دانشیار و عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبایی

www.SID.ir

Archive of SID

مقدمه و طرح مسأله

از آنجا که یکی از وجوه مهم و تأثیرگذار هویت معاصر جامعه ما جنگ تحمیلی است پرواضح است بازنمایی این رخداد مهم از نقطه نظر مطالعات فرهنگی از اهمیت زیادی برخوردار است؛ چرا که نحوه بازنمایی آن تأثیری پویا روی ارزش‌ها، باورها و اعتقادات مردم دارد و هم‌چنین در جاری شدن این‌گونه گفتمان (ایثار و شهادت) در جامعه نقش مهمی را ایفا می‌کند.

جنگ را می‌توان مصداق عینی هویت اجتماعی یا تجلی‌گاه مهم‌ترین مؤلفه‌های هویت ملی در ایران (احساس تعلق خاطر به اجتماع ملی شامل احساس سربلندی و افتخار نسبت به دین اسلام، آداب و مناسک، پرچم و نمادهای ملی، مردم و دولت ملی، تعلق به سرزمین، افتخار به سرود ملی) دانست (میرمحمدی، ۱۳۹۱: ۱۰۳). در بازنمایی جنگ ایران و عراق نیز با بازنمایی ارزش‌ها و فرهنگ ایثار و شهادت با خوانشی خاص و متناسب با رهبری معنوی مذهبی امام راحل، آداب و سنت‌ها و شرایط تاریخی کشور ایران سعی بر تحریک و تهییج افکار عمومی و استمرار این فرهنگ در جامعه شده است (احمدی، ۱۳۸۹: ۴).

سینما با تولید و بازتولید نشانه‌ها، انتقال باورها و ارزش‌های خاص، اسطوره‌سازی و بازتولید گفتمان‌ها و طبیعی نشان دادن آنها نقش بی‌بدیلی در بازسازی هویت ایفا می‌کند. از اوایل دهه ۶۰ در ایران ژانر جنگی در قرائت و روایت هویت و گفتمان نقش مهمی را ایفا می‌کند که این خوانش ریشه در فرهنگ، تاریخ، مذهب، اعتقادات و یا به عبارت دیگر فرامتن ایران زمین دارد و این خوانش، ایران و هشت سال جنگ را از سایر همتایان خارجی خود جدا می‌کند.

سؤالات تحقیق

سؤال اصلی

– بازنمایی مفاهیم ایثار و شهادت در سینمای دفاع مقدس چگونه است؟

سؤال فرعی

– مفاهیم مرتبط با ایثار و شهادت چگونه و از طریق چه رمزگان نشانه‌شناسی عملیاتی شده است؟

– وجه تمایز بازنمایی جنگ در سینمای دفاع مقدس با سینمای جنگ در چیست؟

www.SID.ir

Archive of SID

چارچوب مفهومی و نظری

۱- تعریف مفاهیم

سینما: فیلم‌های سینمایی در هر جامعه‌ای از واقعیات همان جامعه نشأت می‌گیرد. سینما به‌عنوان «هنر مدرن و برتر» در مقایسه با سایر هنرها با زمینه اجتماعی خود ارتباط عمیقی دارد (استریانتی، ۱۳۸۰: ۱۲۱؛ دووینتو، ۱۳۷۹: ۶؛ کنی، ۲۰۰۵، میلر و استم، ۱۹۹۹).

سینما با بهره‌گیری همزمان از عنصر صدا و تصویر نقش بی‌بدیلی در ترویج و بازنمایی معانی و دلالت‌های خاص ایفا می‌کند. فیلم‌های سینمایی در واقع پدیده‌ای فراتر از یک وسیله سرگرمی هستند. آنها نقش بلند مدتی در شکل‌گیری فرهنگ بر عهده دارند (دفلور و دنیس، ۱۳۸۷: ۲۰۶). نکته مهم در مورد سینما این است که سینما به همان اندازه که هنر است رسانه نیز هست و رسانه بودن آن به اندازه هنر بودن آن و یا بیشتر اهمیت دارد (راودراد، ۱۳۸۶: ۶۴). آگاهی و ذهنیت مردم نسبت به جهان بستگی به محتوایی دارد که از رسانه‌ها دریافت می‌کنند (مهدی‌زاده، ۱۳۸۷: ۹؛ بنت، ۱۳۸۶: ۱۲۱؛ استوری، ۱۳۸۶: ۲۳). از این‌رو کارگردان‌ها و ارتباط‌گران تلاش می‌کنند با گنجاندن معانی و دلالت‌های خاص خود به مقاصدشان که انعکاس و ترویج فرهنگ، ارزش و هنجارها است، دست یابند.

بازنمایی: انسان‌ها با بازنمایی، که ملهم از منطق خاص‌شان در تولید معنا و برخاسته از توافقات فرهنگی و اجتماعی است، باعث تثبیت و استمرار هویت خود می‌شوند؛ چرا که همواره وجود تفاوت و تقابل ـ به عبارت دیگر غیریت سازی گفتمانی ـ از وجوه اصلی بازنمایی است. این تقابل‌های دو به دویی از قبیل خوب و بد، شر و خیر، ظالم و مظلوم، تهاجم و مقاومت و غیره نقشی بی‌بدیل در تثبیت هویت ایفا می‌کند (به نقل از سلطانی، ۱۳۸۴: ۱۱۰).

بازنمایی را به‌عنوان یکی از مفاهیم بنیادین در مطالعات رسانه‌ای می‌توان به دو گروه کلاسیک و جدید تقسیم کرد. طبق نظریه کلاسیک، رسانه‌ها بازتاب دهنده مسائل اجتماعی، هنجارها و ارزش‌های حاکم بر جامعه و به‌طور خلاصه «بازتولید نمادین اجتماع» هستند.

۲- مبانی نظری رویکرد برساخت‌گرایانه

بنابر نظریه جدید بازنمایی «نظریه برساخت‌گرایی» بازنمایی نوعی تصویر دستکاری شده از واقعیت بیرونی است (ن.ک به: استافورد، ۲۰۰۳). رسانه‌های جمعی بازتاب

www.SID.ir

Archive of SID

واقعیات اجتماعی نیستند، بلکه واقعیات اجتماعی در ساختار روایی رسانه‌های جمعی خلق و برساخت می‌شوند (صوفی، ۱۳۸۷: ۴۴). هال معتقد است که رمزگذاری پیام از طرف فرد صاحب نفوذ به منظور اشاعه قرائت مرجح صورت می‌گیرد که البته مخاطب نیز با داشتن حق انتخاب و سازوکارهای گزینشی می‌تواند پیام را بپذیرد یا رد کند (هال به نقل از نظری و همکاران، ۱۳۹۴).

پساساختارگرایانی چون فوکو بر این باورند که بازنمایی رسانه‌ای «با مناسبات متحول شده قدرت» در ارتباط است. بودریار نیز معتقد است رسانه‌ها با ترکیب برخی از عناصر واقعیت، واقعیت جدیدی را خلق و آن را به جای واقعیت تحمیل می‌کنند (بودریار، ۱۳۸۹: ۱۹۴).

بازنمایی را فقط می‌توان با توجه به اشکال واقعی و ملموس معنا، یعنی با توجه به نمونه‌های واقعی دلالت‌گری، خوانش، تفسیر و به درستی تحلیل کرد که آن هم به تحلیل نشانه‌ها، نمادها، اشکال، تصاویر، روایت‌ها، واژه‌ها و اصوات نیازمند است (هال به نقل از محمدی و همکاران، ۱۳۹۳).

در این تحقیق با اتخاذ رویکرد برساخت‌گرایانه و روش نشانه‌شناسی با رمزگشایی رمزگان مستتر در فیلم پرواز در شب و عقاب‌ها درصدد نحوه بازنمایی جنگ (مفاهیم ایثار و شهادت) در سینمای دفاع مقدس هستیم.

فرضیه

ادعای مطرح در این تحقیق این است، که هنر دفاع مقدس به‌عنوان یکی از تأثیرگذارترین هنرها در بافت اجتماعی، تاریخی و سیاسی ایران سعی در بازنمایی ارزش‌ها و هنجارهای جنگ ـ که عمدتاً جنبه‌ی سور رئالی دارد ـ داشته است و سعی و اهتمام حاکمیت، بازنمایی چهره‌ای معنوی و فرازمینی از جنگ است و بیشتر با اسطوره‌سازی سعی در بازنمایی سور رئالیستی از جنگ وجود دارد.

روش پژوهش

روش مورد استفاده در این تحقیق به منظور کشف چگونگی بازنمایی جنگ در سینمای ژانر دفاع مقدس روش کیفی نشانه‌شناسی است. جان فیسک، در این زمینه معتقد است که تلویزیون با پخش برنامه‌های خود معانی نهفته‌ای را که کارکرد ایدئولوژیک دارند پخش می‌کنند. فیسک معتقد است که ساختار فیلم از سه بخش واقعیت، بازنمایی و

www.SID.ir

Archive of SID

ایدئولوژی تشکیل یافته است (فیسک، ۱۹۸۷: ۴). به این معنا که هر فیلم برای آن‌که واقعی به نظر رسد ابتدا باید با رمزگان اجتماعی از قبیل لباس، محیط و غیره رمزگذاری شود. در سطح دوم برای این‌که این واقعیت از طریق سینما قابل پخش شود باید از فیلتر بازنمایی (رمزگان فنی) از قبیل نور، صدا و غیره نیز بگذرد و در نهایت نیز از طریق رمزگان ایدئولوژیک از قبیل فردگرایی، محیط زیست، دفاع مقدس، ایثار و دیگر مقوله‌ها از نظر اجتماعی مقبولیت به‌دست آورد.

تکنیک گردآوری اطلاعات

با استفاده از روش تحلیل رمزگان جان فیسک و ایجاد تغییراتی در این روش، برای تحلیل دو فیلم عقاب‌ها و پرواز در شب که با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده است، از عناصری که در شکل شماره ۱ آمده، استفاده شده است.

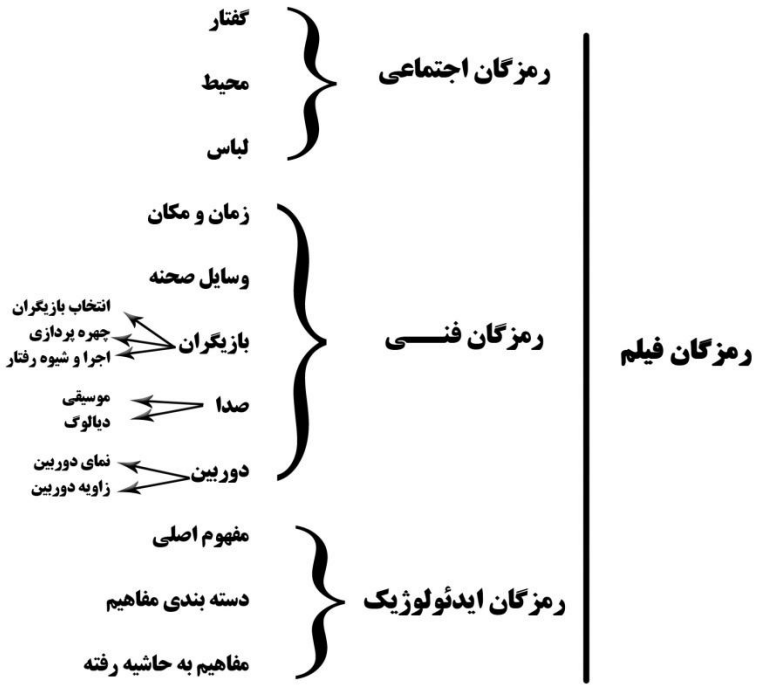

شکل ۱: عناصر تحلیل رمزگان جان فیسک

www.SID.ir

Archive of SID

رمزگان اجتماعی

نکته قابل تأمل در رمزگان اجتماعی این است که واقعیت از قبل رمزگذاری شده است (رمزهایی که در بافت فرهنگی و اجتماعی ما صورت می‌گیرد، برای مثال شیوه لباس پوشیدن، رفتار و غیره). حتی اگر واقعیت محض هم وجود داشته باشد فهم و درک آن فقط در درون بافت فرهنگی صورت می‌گیرد و آن واقعیت به طور جهانشمول برای تمامی فرهنگ‌ها قابل درک نخواهد بود.

رمزگان فنی

این رمزها کمتر اجتماعی‌اند و بیشتر به قدرت خلاقیت سازنده‌ی فیلم بستگی دارد. این رمزها بیشتر خصلتی زیبایی‌شناختی دارند. این رمزگان مضاف بر الزام جهت قابلیت بازنمایی و پخش موضوع‌ها و تولیدات رسانه‌ای، از قبیل دوربین، نورپردازی، تدوین، چهره‌پردازی، صدا، لباس و بازیگران به طور متناظر به کارگردان جهت اعمال نظر و دیدگاه‌های خود در تولیدات رسانه‌ای نیز کمک می‌کند به طوری که با تحلیل این رمزگان به میزان قابل توجهی می‌توان به دیدگاه‌ها و قصد و نیت کارگردان پی برد. با توجه به اهمیت این رمزگان در بازنمایی منسجم، طبیعی و واقع‌گرایانه از موضوع در این مطالعه به طور عملی شیوه‌ی به‌کارگیری هر کدام از این رمزها مورد تحلیل قرار می‌گیرد (روه، ۱۹۹۶؛ هنسن و دیگران، ۱۹۹۸).

رمزگان ایدئولوژیک

این رمزها دو رمز اول و دوم را به گونه‌ای سازمان می‌بخشند که از درون آنها معانی سازگار و منسجم به وجود آید. «کارکرد رمزهای ایدئولوژیک طبیعی‌سازی و اسطوره‌سازی از رمزهای قراردادی و قواعد سلطه‌گر است» (فیسک، ۱۳۸۰: ۱۳۰).

بخش تحلیل

۱- فیلم پرواز در شب

نویسنده، تهیه کننده و کارگردان: رسول ملاقلی‌پور

بازیگران: فرج‌الله سلحشور، علی یعقوب‌زاده، تاجبخش فناییان، جعفر دهقان، مصطفی لاجوردی، کامران نوروز، اکبر نیکرو، سیدجواد هاشمی، سال تولید: ۱۳۶۵

www.SID.ir

Archive of SID

خلاصه فیلم

گردان نیروهای ایران در محاصره ارتش دشمن قرار می‌گیرد و ارتباط آن با قرارگاه مرکزی قطع می‌شود. چهار نفر از رزمندگان گردان انتخاب می‌شوند تا برای درخواست کمک خود را به قرارگاه برسانند، از آن میان سه تن شهید می شوند و یکی خود را به قرارگاه می‌رساند. فرمانده گردان نیز برای تهیه آب آشامیدنی سربازان زخمی، محاصره دشمن را می شکند، اما شهید می‌شود. قوای کمکی سر می‌رسد و پس از مقابله با دشمن بقیه افراد گردان را نجات می‌دهد. در این فیلم صحنه‌های جبهه حق علیه باطل با صحنه‌های عاشورا به هم پیوند خورده و حس شهادت در راه خدا را به خوبی به نمایش می گذارد.

۲- فیلم عقاب‌ها

کارگردان: ساموئل خاچیکیان، سال تولید: ۱۳۶۳

بازیگران: جمشید هاشم‌پور، زری برومند، شهاب عسگری، رضا رویگری، بهزاد رحیم‌خانی

خلاصه فیلم

در جنگ ایران و عراق یک هواپیمای ارتش ایران، پس از انجام مأموریتی در خاک عراق، مورد حمله عراقی‌ها قرار می‌گیرد و در کردستان عراق سقوط می‌کند. خلبان با چتر نجات فرود می‌آید. گروهی از نظامیان در پی دستگیری او هستند. خلبان به کمک یک تکاور ایرانی که برای انجام مأموریتی با لباس مبدل وارد کردستان عراق شده، نجات می‌یابد. هر دو پس از درگیری با نظامیان دشمن به همراه گروهی از مبارزان کرد عراقی به روستایی پناه می‌برند. نظامیان آنان را تعقیب می‌کنند. خلبان و تکاور با موتور سیکلت می‌گریزند. یک هلی‌کوپتر عراقی آن دو را تعقیب می‌کند. در نزدیکی مرز نیروهای ایرانی هلی‌کوپتر را سرنگون می‌کنند. خلبان و تکاور، سوار بر موتورسیکلت، در نزدیکی مرز به سرعت به میدان مین نزدیک می‌شوند. اشاره سربازان ایرانی که می‌کوشند آن دو را متوجه خطر کنند مؤثر نمی‌افتد و در برخورد موتورسیکلت با مین تکاور کشته می‌شود و خلبان نجات می‌یابد.

الف) تحلیل رمزگان

رمزگان فیلم (مطابق با الگوی فیسک) در سه سطح قابل بررسی و تحلیل است که

www.SID.ir

Archive of SID

این سه سطح عبارتند از رمزگان اجتماعی، رمزگان فنی و رمزگان ایدئولوژیک که هر کدام از این رمزگان کاربرد خاصی در تولید و القاء معانی بر عهده دارد.

الف-۱) سطح اول: رمزگان اجتماعی

هر واقعه‌ای برای پخش از سینما، برای این‌که واقعی و طبیعی به نظر آید، باید پیشاپیش با رمزهای اجتماعی نظیر وضع ظاهر، لباس، چهره‌پردازی، محیط، رفتار، گفتار، ایما و اشارات، صدا و دیگر الزامات رمزگذاری شود.

هر دو فیلم پرواز در شب و عقاب‌ها مطابق با موضوع و تِم داستان از رمزگان اجتماعی جهت واقعی و طبیعی به نظر رسیدن به نحو مطلوبی بهره گرفته‌اند. در فیلم پرواز در شب برای این‌که کلیت فیلم برای مخاطب طبیعی به نظر آید و فیلم رنگ واقعیت به خود بگیرد، لوکیشن‌های فیلم از مناطق عملیاتی جنوب انتخاب شده است.

از طرف دیگر در فیلم عقاب‌ها ـ که بیشتر معرف سینمای جنگ با الهام از الگوهای قهرمان‌پروری هالیوودی است ـ با توجه به محل اصلی وقوع رویداد فیلم در پایگاه هوایی و در یکی از روستاهای کُردنشین عراق، محل لوکیشن‌های فیلم در پایگاه یکم نیروی هوایی ارتش در پشت فرودگاه مهرآباد و یکی از روستاهای طالقان که شباهت فراوانی با مناطق کوهستانی کردستان عراق دارد برگزیده شده است.

درخصوص گفتار کاراکترهای قهرمان، تمامی رزمندگان به‌خصوص فرمانده هر چند که همگی به زبان فارسی رسمی و استاندارد شده تکلم می‌کنند، که تلویحاً این امر تداعی‌کننده اتحاد میان آنان است، اما از نظر بساوایی، گفتار آنان تداعی‌گر محبت، انسانیت و معنویت است (دیالوگ میان کاراکترها آرام و شمرده و در عین حال محکم و استوار است). در طرف مقابل در تکلم نیروهای بعثی می‌توان ویژگی‌هایی از قبیل اهانت، خشونت، پرخاشگری و عدم آرامش را از تُن و لحن صدای آنان استنباط کرد. با این وجود ارتباط میان رزمندگان در فیلم پرواز در شب به مراتب عاطفی‌تر و محبت‌آمیزتر است.

الف-۲) سطح دوم: رمزگان فنی

زمان و مکان: رمز زمان و مکان به خلق معانی کلی فیلم کمک می‌کند که در هر دو، فیلم به طور آشکار بیننده را در همان سکانس اولیه ـ تیتراژ فیلم ـ در بطن واقعه (جنگ تحمیلی در دهه ۶۰) قرار می‌دهد. نکته مهم در مورد رمز مکان در فیلم پرواز در شب، تداعی تلویحی واقعه کربلا به ذهن مخاطب است که کارگردان با انتخاب دقیق لوکیشن‌ها تلاش کرده جنگ را به واقعه کربلا پیوند بزند.

www.SID.ir

Archive of SID

وسایل صحنه: درحالی‌که در هر دو فیلم از وسایل صحنه از نوع نظامی (هواپیما، چتر نجات، تانک، اسلحه، خنجر و غیره) استفاده شده است، در فیلم پرواز در شب علاوه بر ادوات نظامی شاهد وسایلی از قبیل چفیه، پیشانی‌بند و قرآن نیز هستیم (ن.ک به تصویر ۲). چون در بافت فرهنگی و اجتماعی ایران این جنگ روایت عاشورا و مقاومت امام حسین(ع) علیه یزیدیان معاصر را به ذهن متبادر می‌کند، این‌گونه وسایل معنوی باعث ارائه خوانش و قرائتی خاص از این جنگ می‌شود. جنگی که نه فقط درگیری‌های فیزیکی و دیپلماتیک دو کشور است، بلکه جنگ حق علیه شر و جنگ حقانیت علیه استکبار جهانی است. از دیگر تفاوت‌های دو فیلم استفاده از پرچم یا حسین و پرچم سبز در فیلم پرواز در شب و استفاده از پرچم جمهوری اسلامی در فیلم عقاب‌ها است (ن.ک به تصویر شماره ۱). که به‌خوبی نمایانگر تفاوت در گفتمان و ایدئولوژی سازنده فیلم است.

تصویر شماره ۱

تصویر شماره ۲

انتخاب بازیگران: انتخاب بازیگران از چند حیث حائز اهمیت است اول از همه ظاهر و میمیک چهره بازیگران بخودی خود در انطباق با شخصیت فیلم اثرگذار است. دوم این‌که هنرمندان معروف و مشهور (ستاره) می‌توانند در کسب همدلی بیننده تأثیرگذار باشند و سوم با توجه به ویژگی بینامتنی، برخی از هنرمندان در ایفای نقش مثبت و برخی دیگر در ایفای نقش منفی اثرگذارتر هستند.

در هر دو فیلم «پرواز در شب و عقاب‌ها» کارگردان با انتخاب بازیگران معروف و دارای سابقه مثبت بازیگری در نقش قهرمانان فیلم ـ مانند فرج‌اله سلحشور، جمشید هاشم‌پور و رضا رویگری در نقش کاراکترهای قهرمانان فیلم ــ قصد کسب همدلی بیننده با این کاراکترها و جلب همذات‌پنداری آنان را داشته است. در فیلم عقاب‌ها با توجه به بُعد قهرمان‌پروری سعی شده از بازیگران خوش‌اندام و ورزیده استفاده شود،

www.SID.ir

Archive of SID

اما در فیلم پرواز در شب با توجه به پررنگ‌تر بودن بُعد معنـوی و مـذهبی، اسـتفاده از بازیگران دارای چهره معصوم و ویژگی بینامتنی مثبت از اهمیت بیشتری برخوردار است.

لباس بازیگران: لباس بازیگران به طور ضمنی آشکارکننده زمـان، مکـان و از طـرف دیگر بیانگر ویژگی‌های شخصیتی و باور و عقاید است که اهمیت ایـدئولوژیک زیـادی دارد. در فیلم «عقاب‌ها» لباس بازیگران اصلی، لباس رسمی ارتش و نیروی هوایی است (ن.ک به تصویر شماره ۳) که به‌طور آشکار حاکی از خدمت رسمی و حفاظـت از مـرز و بوم است. نکته مهم دیگـر در ایـن فـیلم پوشـش لبـاس کُـردی دوسـتان و متعهـدان کاراکترهای قهرمان فیلم است که این نوع لباس نیز به‌طور ضمنی حکایـت از دلاوری و جنگاوری و مقاومت و ایستادگی کُردها مقابل جور و ظلم دشمن دارد. هرچند که ایـن نوع لباس (لباس کُردی) لباس رسمی جنگ نیست اما نحـوه صـورتبندی ایـن رمـز بـه گونه‌ای است که بیننده با آنان همزادپنداری می‌کند. اما در فیلم «پرواز در شـب» وجـود لباس‌های نظامی بسیجی علاوه بر جنگی بودن به‌طور تلویحی بیانگر مخلص بـودن، سـاده زیستی و عدم وابستگی رزمندگان به زخارف دنیوی نیز هست (ن.ک به تصویر شماره ۴).

نکته مهم دیگر که از نحوه پوشش استنباط می‌گردد این اسـت کـه بـرخلاف لبـاس نظامی رسمی که مبین ارتش است و تلویحاً جنگ را با نیروهای نظامی پیونـد مـی‌زنـد، وجود لباس‌های بسیجی جنگ را نه متعلق به ارتش بلکـه بـه کـل آحـاد جامعـه پیونـد می‌زند که بیشتر تداعی‌گر جنگ مقدس است.

چهره پردازی: چهره‌پردازی به ریخت، ظاهر، قیافه، آرایش و گـریم بـازیگران اشـاره دارد. این رمز به‌طور ضمنی و متراکم حـاوی اطلاعـات فراوانـی درخصـوص نگـرش، اخلاق، طبقه اجتماعی، میزان پایبندی بـه آمـوزه‌هـای دینـی و معنـوی اسـت کـه ایـن اطلاعات ایدئولوژیک در کسب همدلی بیننده و معرفی کردن کاراکترهای قهرمـان تـأثیر بسزایی دارد. درحالی‌که چهره‌پـردازی کاراکترهـای قهرمـان فـیلم عقـاب‌هـا (خلبـان و تکاور) به‌عنوان نمایندگان ارتش ایران (هوانیروز ونیروی زمینی ارتش) با مو و ریـش و سبیل اصلاح و مرتب شده، سیمای آرام و در عین حال جدی تداعی‌کننده ویژگـی‌هـای ایدئولوژیکی از قبیل تعهد، اخلاق، صلابت و استواری، مهربانی و انسانیت اسـت (ن.ک به تصویر شماره ۳)، در فـیلم «پـرواز در شـب» چهـره‌پـردازی کاراکترهـای اصـلی در راستای ارائه تصویری ساده و فروتن، مخلص، بی‌ادعا و بی‌اعتقـاد بـه زخـارف دنیـوی، ماورائی، متعهد و معنوی است (ن.ک به تصویر شماره ۴).

www.SID.ir

Archive of SID

تصویر شماره ۴

تصویر شماره ۳

اجرا یا شیوه رفتار: کارگردانان با تخصیص شیوه‌های رفتاری مختلف بـه کاراکترهـا درصدد انتقال و القاء معانی مدنظر خود بـه بیننـدگان هسـتند. در اجـرا و شـیوه رفتـار کاراکترهای هر فیلم تفاوت‌هایی وجود دارد که منجر به ارائه خوانشی متفاوت از جنـگ می‌شود. در فیلم «پرواز در شب» مهم‌ترین نکات ساده‌زیسـتی، از خودگذشـتگی، ایثـار، مهربانی، اتحاد و تعهد است. به‌عنوان گواه این شیوه‌های کردار، می‌توان به جا گذاشـتن سهمیه آب ارزشمند توسط حمید قبل از ترک گردان، توجه و رسـیدگی فرمانـده حتـی بـه اسیران و بازکردن دست آنان و آب‌دادن به اسیر زخمی، مشـورت و همکـاری و اتحـاد فرمانده با رزمندگان، تأثر و تأسف شدید آنان نسبت به شهید شدن همرزمانشان اشاره کرد.

نقطه اوج اجرا و شیوه رفتار وقتی است که رضا و دکتر در دو سـکانس متفـاوت بـا ایثار و فدای جان خود به تکلیف خود عمل می‌کنند (ن.ک به تصاویر ۴ و ۲). این شیوه رفتار و اجرا به نحوی صورت‌بندی و تکامل‌یافته که به طور آشکار مؤیـد مفـاهیم نـاب ایثار، از خودگذشتگی، اخلاص، گذشت و وفای به عهد، مظلومیت و انسـانیت اسـت و در نهایت منجر به افزایش تأثیرگذاری و همراهی و همـدلی بیننـده مـی‌شـود. در فـیلم «عقاب‌ها» شیوه رفتار کاملاً متفاوت است. هرچند که در این فیلم نیز شـاهد همبسـتگی و اتحاد میان نیروهای خودی، انجام وظیفه و تکلیف می‌باشیم اما شـیوه رفتـار و کـردار قهرمانان در اعداد اجرا و شیوه رفتار کلاسیک جنگ می‌گنجد. حـال آنکـه در پـرواز در شب، اجرا و شیوه‌ی رفتار رزمندگان تلفیقی از آموزهای معنوی و مذهبی با آمـوزه‌هـای جنگ است. بازنمایی آموزه‌های معنوی برگرفته از فرهنگ شیعی (از قبیـل مقاومـت در محاصره، ایثار و از خودگذشتگی، شهادت‌طلبی و غیره) منجر به بازتولیـد واقعـه کـربلا می‌شود که در اینجا کشته شدن، نمادی از شهادت در قیام امام حسین اسـت و بـه‌طـور کل جنگ شکلی کربلایی و عاشورایی می‌گیرد. در حقیقت با الصاق ارزش‌ها و معـارف عاشورایی به جنگ ایران و عـراق، ارزش‌هـا و آرمـان‌هـایی از قبیـل شـهادت‌طلبـی، از خودگذشتگی، صداقت، ساده‌زیستی، مهربانی و غیره در این فیلم بازتولید می‌شود.

www.SID.ir

Archive of SID

تصویر شماره ۶

تصویر شماره ۵

صدا (دیالوگ و موسیقی): صدا از رمزگان فنی فیلم است که خود شامل دو بخش (دیالوگ شخصیت‌های فیلم و آهنگ پس‌زمینه) است.

۱- دیالوگ: از این حیث که بیننده را با شخصیت‌ها و تفکرات آنان آشنا می‌کند حائز اهمیت است؛ همان‌طور که در قسمت «اجرا و شیوه رفتار» نیز اشاره شد. در این فیلم کاراکترهای قهرمان فیلم بیشتر مشغول ابراز نظر هستند، که این امر بینندگان را با ذهنیت‌ها، بینش‌ها و خلقیات رزمندگان آشنا می‌کند و منجر به همذات‌پنداری بیشتر مخاطبان با این شخصیت‌ها می‌شود.

درحالی‌که در گفت‌وگوهای فیلم پرواز در شب عمدتاً شاهد نقل مضامین ایثار و فداکاری رزمندگان و یا باورها و عقاید مذهبی و معنوی آنان هستیم، (مانند تعریف خاطره‌ی مشرّف شدن به کربلا و یا نحوه‌ی فداکاری و شهادت فرمانده سابق مهدی) در فیلم عقاب‌ها محتوای عمده دیالوگ‌ها طراحی و تدوین استراتژی‌های نظامی، کشیدن نقشه جهت فرار و هم‌چنین تضاد و تقابل با نیروهای دشمن است. به‌طور خلاصه از دیالوگ‌ها می‌توان به این نتیجه رسید درحالی‌که در فیلم «عقاب‌ها» شاهد بازنمایی جنگ و تضاد و تقابل با نیروهای دشمن و به‌طور خلاصه قهرمان پروری می‌باشیم، اما در «فیلم پرواز در شب» گویی که تضاد و تقابل با نیروهای دشمن و یا برد و باخت در جنگ از اهمیت کمتری برخوردار است و با بهره‌گیری از نشانه‌ها و المان‌های مقدس، در حقیقت شاهد بازتولید گفتمان عاشورایی می‌باشیم که رزمندگان حاضر در آن با فراورویی از ارزش‌های مادی و ظاهری به دنبال جست‌وجوی متعالی‌ترین درجه «شهادت» هستند.

۲- موسیقی: موسیقی در جهت تأثیرگذاری بر مخاطب در سطح ناخودآگاه بسیار موفق و تأثیرگذار است، یکی از کارکردهای موسیقی پاسخ به واکنش‌های احساسی و عاطفی در فیلم است که منجر به تقویت واکنش مخاطب و در نتیجه جلب توجه بیشتر

www.SID.ir

Archive of SID

و کسب همدلی و همراهی بیننده می‌شود. در فیلم عقاب‌ها از موسیقی به منظور تشدید حس همدلی با کاراکترهای قهرمان (رزمندگان ایرانی و کُرد) برعلیه کاراکترهای ضدقهرمان استفاده شده است. قابل ذکر است موسیقی غالب در این فیلم، موسیقی دلهره‌آور است که با توجه به مضمون اکشن فیلم به نوعی مخاطب را به هیجان می‌آورد. اما در فیلم پرواز در شب، سه نوع موسیقی وجود دارد. اول نوع دلهره‌آور که هرگاه رزمندگان در موقعیت خطرناک قرار می‌گیرند، پخش می‌شود، دوم (نوع غالب) موسیقی با تم غمناک که هرگاه رزمندگان شهید یا زخمی می‌شوند پخش و بیننده را در غم شریک می‌کند و سوم موسیقی حماسی که زمان موفقیت و پیروزی پخش می‌شود.

نورپردازی: نورپردازی در دو فیلم «پرواز در شَب و عقاب‌ها» تا حدود زیادی متفاوت است که البته علت آن ضبط (اکثر سکانس‌ها) فیلم «پرواز در شب» در شب است که البته با لحاظ این موضوع بازهم در این فیلم در بیشتر نماها، کاراکترهای اصلی با نورپردازی مایه روشن نمایش داده شده‌اند (ن.ک به تصاویر شماره ۶ و ۸) که به‌طور ضمنی بیانگر آرامش قلبی و رضایت آنان است. در مجموع در نماهایی که قهرمانان فیلم با نورپردازی ضعیف نشان داده شده است، به دلیل تم غمناک فیلم و شریک کردن بینندگان در این حزن است. در فیلم عقاب‌ها کاراکترهای قهرمان (رزمندگان ایرانی و همچنین رزمندگان کُرد) با نورپردازی که معرف و برانگیزاننده احساس و نگرش مثبت، همدلی و احساس رضایت است، نمایش داده شده‌اند (نک به تصویر شماره ۷). قابل ذکر است در مجموع نورپردازی در این دو فیلم عمدتاً از نورپردازی کم تضاد استفاده شده است که استفاده از این نورپردازی تلاشی است در راستای واقع‌گرایانه به نظر رسیدن آنچه در فیلم به نمایش در می‌آید.

تصویر شماره ۸

تصویر شماره ۷

دوربین: دو دسته از امکانات فنی دوربین «نماها و زاویه» در انتقال و القاء معانی مورد نظر کارگردان تأثیر به‌سزایی دارندکه به‌تحلیل آن برفیلم پرواز درشب و عقاب‌هامی‌پردازیم.

www.SID.ir

Archive of SID

۱- نماهای دوربین: از نماها در فیلم مضاف بر بازنمایی و به تصویر کشیدن سوژه جهت ایجاد احساس و نگرش(مثبت، خنثی یا منفی) و حتی برگرداندن احساس همدلی نسبت به کاراکترهای قهرمان یا ضدقهرمان استفاده می‌شود. در هر دو فیلم تکنیک‌نما برای کاراکترهای قهرمان بیشتر نماهای متوسط و نزدیک است که به منظور ارتباط ساده، مستقیم و راحت بینندگان و در نتیجه کسب همدلی است و کاراکترهای ضدقهرمان با نماهای دور یا خیلی نزدیک جهت کوچک نشان دادن و برانگیختن احساس تنفر مخاطب بازنمایی شده‌اند. البته با این وجود در فیلم پرواز در شب بیشتر شاهد نماهای نزدیک می‌باشیم که علت آن بازنمایی مذهبی و معنوی از کاراکترهای قهرمان است.

۲- زاویه دوربین: در هر دو فیلم عمدتاً از نماهای هم سطح چشم برای بازنماهای کاراکترهای اصلی استفاده شده که علت آن نیز این نکته است که در این حالت بیننده با کاراکترهای اصلی فیلم بیشترین احساس نزدیکی وهم سویی را دارد.

الف-۳) رمزگان ایدئولوژیک

رمزگان ایدئولوژیک به‌کار گرفته شده در فیلم عقاب‌ها به‌طور آشکار حکایت از احساس و غلیان حس میهن‌پرستی دارد و خوانش ارایه شده از جنگ دقیقاً خوانشی است. این گفتمان غالب در فیلم را می‌توان از طریق رمزگانی چون «تهاجم و تدافع»، «قهرمانی و بزدلی»، «جذابیت و عدم جذابیت»، «خودی و غیرخودی» تشخیص داد که رمزگان اجتماعی و فنی را پوشش داده و در مقوله‌های مقبولیت اجتماعی و انسجام قرار می‌دهد. موسیقی حماسی و مارش نظامی، بهره‌گیری از اِلمان پرچم و سخنرانی‌های آتشین میهن‌پرستانه، بازنمایی اقتدار و عظمت ارتش جمهوری اسلامی، بازنمایی تضاد و تقابل با دشمن از قبیل بازنمایی دشمن به‌صورت خانه خراب‌کن همه در راستای صورت‌بندی خوانش متعارف و ناسیونالیستی از جنگ است. در این فیلم با مؤلفه‌ها و مضامین ماورایی، نیروهای غیبی، استمداد و غیره مواجه نیستیم. نیروی محرکه رزمندگان حس میهن‌پرستی و دفاع از تمامیت ارضی کشور است. وجه اشتراک و عامل همبستگی رزمندگان کُرد نیز در این فیلم بیش از آن‌که دین، ارزش‌ها و یا آرمان‌های مشترک باشد، وجود دشمن مشترک است. به‌طور خلاصه رمزگان ایدئولوژیک موجود در این‌گونه از فیلم‌ها ـ که تحت عنوان سینمای جنگ نام گرفته و بیشتر شبیه و برگرفته از نمونه‌های هالیوودی بازنمایی جنگ است ـ بیشتر محتوای اکشن و قهرمان‌پروری را دارد رمزگان ایدئولوژیک میهن‌پرستانه، خدمت، قهرمان‌پروری و رمزگان ایدئولوژیک معنوی، ماورایی، شهادت‌طلبی و غیره کمرنگ‌تراند.

www.SID.ir

Archive of SID

با نگاهی کلی به فیلم پرواز در شب می‌توان رمزگانی از قبیل قهرمانی، شجاعت، ایثار، فداکاری، از خود گذشتن، انصاف و جوانمردی، را در فیلم تشخیص داد. محتوای رمزگذاری شده در متن این فیلم عبارت است از: اسلام، حق‌جویی، کمال‌طلبی، انسان‌دوستی، صداقت، ساده‌زیستی، توکل، توسل، اخلاص و غیره بازنمایی جنگ با اِلمان‌های معنوی مذهبی و نشانه‌هایی همچون شهید، چفیه، پلاک، آسمان، پرچم عاشورا و غیره منجر به بازتولید گفتمان معنوی و مقدس می‌شود. در این فیلم با بهره‌گیری از نشانه‌ها و اِلمان‌های مقدس به شکل‌گیری و بازتولید اسطوره مذهبی پرداخته می‌شود که در آن تقدس انسان‌ها، کردار، رفتار و غیره بازنمایانندهٔ واقعه عاشورا است و رزمندگان حاضر به دنبال جست‌وجوی متعالی‌ترین درجه، «شهادت» هستند.

برای مثال انتخاب بازیگران معروف، چهره‌پردازی و نورپردازی نورانی و معنوی (چهره بشاش با محاسن و حالات معصوم و چهره و چشم)، لباس بسیجی (که سادگی آن گواه سادگی و مطهر بودن افرادی است که لباس را بر تن دارند) دوربین (نماهای متوسط با زاویه روبه‌رو)، در مکان پاک معنوی جبهه و غیره همه و همه در راستای واقعی و طبیعی به نظرآمدن این رمز ایدئولوگ است. اجرا و شیوه رفتار قهرمانان در این فیلم در حقیت پیوند میان حرف و عمل است، به‌طوری که تمامی این کاراکترها در جهت ارزش‌ها و آرمان‌های مشترک جان خود را در طبق اخلاص گذاشتند و پیام حق را لبیک گفتند.

نتیجه‌گیری

سینمای ژانر دفاع مقدس و ژانر جنگی به‌عنوان دو ژانر غالب در بازنمایی جنگ تفاوت‌های چشمگیری دارند.

در سینمای ژانر دفاع مقدس با استفاده از اِلمان‌های مذهبی ـ معنوی از قبیل پیشانی‌بند، قرآن، کبوتر، خون، آسمان، ساده‌زیستی، توکل و توسل و غیره تصویر اتوپیایی و مقدس (سوررئال) از جنگ بازتولید می‌شود که چهره زشت و پلید جنگ را از آن گرفته و به نوعی از واقعیات جنگ مانند تجاوز، تعرض، قتل، کشتار و غارت و غیره آشنایی‌زدایی می‌کند و با جایگزینی المان‌های مذهبی ـ معنوی تصویری مقدس از جنگ را بازتولید می‌کند.

در فیلم پرواز در شب به‌عنوان نمونه‌ای کامل از فیلم‌های ژانر دفاع مقدس، از طریق

www.SID.ir

Archive of SID

همجواری بازنمایی جنگ با نشانه‌های مذهبی ـ معنوی منجر به شکل‌گیری خوانشی خاص از جنگ می‌شود که از مؤلفه‌های جنگ‌های متعارف فراتر رفته و باعث شکل‌گیری اسطوره‌ای مقدس از جنگ می‌شود و از این رهگذر منجر به بازتولید گفتمانی می‌شود که سعی و اهتمام آن در تولید، حفظ و استمرار ایدئولوژی خود از قبیل موارد ذیل را دارد:

تلفیق آموزه‌های معنوی و مذهبی با آموزه‌های جنگ: بازنمایی آموزه‌های معنوی برگرفته از فرهنگ شیعی منجر به بازتولید واقعه کربلا می‌شود که در اینجا کشته شدن نمادی از شهادت در قیام امام حسین(ع) می‌شود.

مقدس شدن جنگ و پلیدی‌زدایی از آن: در گفتمان مندرج در فیلم جهت استمرار جنگ، جنگ به امری ابدی و با القاء اسطوره‌های مذهبی و معنوی به امری ماورایی و مقدس تبدیل می‌شود.

استمرار و بازتولید ارزش‌های دفاع مقدس: در حقیقت با الصاق ارزش‌ها و معارف عاشورا به جنگ ایران و عراق، ارزش‌ها و آرمان‌هایی از قبیل شهادت‌طلبی، صداقت، ساده‌زیستی، مهربانی و غیره در سینمای دفاع مقدس بازتولید می‌شود.

از طرف دیگر در فیلم ژانر جنگی نیز به نوعی تصویری سور رئالی و به‌دور از واقعیت از جنگ ارائه می‌شود که در این خوانش با قهرمان‌پروری و بزرگ‌نمایی و تحریک حس وطن‌پرستی و نمایش تضاد و تعارض و درگیری سعی در ترغیب، افزایش روحیه و غرور ملی، و افکار عمومی رزمندگان دارد.

در فیلم عقاب‌ها به‌عنوان نمونه‌ای از فیلم‌های متعارف جنگی (از نوع هالیوودی) بازنمایی جنگ بیشتر مبنی بر ضرورت خدمت به کشور تحت لوای پرچم، بازنمایی شکوه و اقتدار ایران بدون استمداد از نیروهای غیبی، عدم به‌کارگیری اِلمان‌های مذهبی و معنوی از قبیل تسبیح، چفیه، پیشانی‌بند، عدم صورتبندی رمزگان ایدئولوژیک مربوط به ارزش‌ها و آرمان‌های معنوی و ماورایی دفاع مقدس و در مقابل صورت‌بندی مضامینی از قبیل شجاعت، بی‌باکی، تعهد به پرچم و کشور و وفاداری صورت‌بندی می‌شود و بازنمایی جنگ بیشتر در ارزش‌ها و آرمان‌های ناسیونالیستی (که دارای بعدی جهانشمول است و تحت عنوان سینمای جنگ شناخته می‌شود) می‌گنجد.

وجه تمایز سینمای جنگ با سینمای دفاع مقدس به‌وضوح در ارزش‌ها، آرمان‌ها و هنجارهای ایدئولوژیک و معنوی برگرفته شده از فرهنگ مقاومت عاشورایی متأثر از

www.SID.ir

Archive of SID

آموزه‌های مذهبی و معنوی است. در سینمای جنگ ما بـا خواسـتی فیزیکـی از ایثـار و فداکاری مواجه هستیم که در هر دو نوع با تصویر سور رئال از جنگ مواجه هستیم کـه توسط زمینه اسلامی ـ فرهنگی و زمینه ناسیونالیستی (بر حسـب ضـروریات و اقتضـای زمان) ایران برساخته شده است.

منابع

- احمدی، سارا (۱۳۸۹)؛ ***بازنمایی اسطوره مقدس در تصاویر جنگ (نقاشی و عکس)***، استاد راهنما: دکتر عباس وریج کاظمی، استاد مشاور: دکتر ناصر پلنگی پایان‌نامه‌ی کارشناسی‌ارشد علوم ارتباطات اجتماعی، دانشکده‌ی علوم اجتماعی، دانشگاه علم و فرهنگ.
- استریناتی، دومینیک (۱۳۸۰)؛ ***مقدمه‌ای بر نظریه‌های فرهنگ عامه***، ترجمه ثریا پاک‌نظر، تهران: گام نو.
- استوری، جان (۱۳۸۶)؛ ***مطالعات فرهنگی در مورد فرهنگ عامه***، ترجمه حسین پاینده، تهران: انتشارات آگه.
- بنت، اندی(۱۳۸۶)؛ **فرهنگ و زندگی روزمره**، ترجمه لیلا جو افشانی و حسن چاووشیان، تهران: اختران.
- بودریار، جان (۱۳۸۹)؛ ***جامعه مصرفی***، ترجمه پیروز ایزدی، تهران: ثالث.
- دفلور، ملوین و دنیس اورت ای(۱۳۸۷)؛ ***شناخت ارتباط جمعی***، ترجمه سیروس مرادی، تهران: دانشکده صداوسیما.
- دووینیو، ژان (۱۳۷۹)؛ ***جامعه‌شناسی هنر***، ترجمه مهدی سحابی، تهران: مرکز.
- راودراد، اعظم (۱۳۸۲)؛ «سینما، رسانه فراموش شده»، ***فصلنامه رسانه***، س ۱۴، ش ۲، صص ۷۴-۶۴.
- سلطانی، علی‌اصغر (۱۳۸۴)؛ ***قدرت، گفتمان و زبان***، تهران: نی.
- صوفی، محمدرشید (۱۳۸۷)؛ ***تحلیل نشانه‌شناختی هویت کُردی در سینمای معاصر ایران***، استاد راهنما: دکتر مسعود کوثری، استاد مشاور: دکتر هاله لاجوردی، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه تهران.
- فیسک، جان (۱۳۸۰)؛ «فرهنگ تلویزیون»، ترجمه مژگان برومند، ***فصلنامه ارغنون***، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ش ۱۹، صص ۱۴۳-۱۲۵.
- -------- (۱۳۸۰)؛ **درآمدی بر مطالعات ارتباطی**، ترجمه مهدی غبرایی، تهران: دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها.
- -------- (۱۳۸۱)؛ «فرهنگ و ایدئولوژی»، ترجمه مژگان برومند، ***فصلنامه ارغنون***، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ش ۲۰، صص ۱۲۶-۱۱۷.
- محمدی، جمال و همکاران (۱۳۹۳)؛ «تأملی جامعه‌شناختی بروضعیت فعلی تعامل فرد و خانواده در جامعه ایران» (تصویر فرد و جامعه در مجموعه شیدایی)، ***فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی***، س ۲۱، ش ۳ (پیاپی۷۹)، پاییز، صص ۸۰-۵۵.
- مهدی‌زاده، سیدمحمد (۱۳۸۷)؛ ***رسانه‌ها و بازنمایی***، تهران: دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها.

www.SID.ir

Archive of SID

- میرمحمدی، داود (۱۳۹۱)؛ ***فضای مجازی و تحولات هویتی در ایران***، تهران: انتشارات تمدن ایرانی.
- نظری، علی‌اشرف و همکاران (۱۳۹۴)؛ «صداوسیما و بازنمایی فرهنگ و هویت در جمهوری اسلامی ایران»، ***فصلنامه مطالعات ملی***، س ۱۶، ش ۶۴، صص ۳۹-۲۱.
- ولف، جانت (۱۳۶۷)؛ ***تولید اجتماعی هنر***، ترجمه نیره توکلی، تهران: مرکز.
- یزدانجو، پیام (۱۳۸۳)؛ ***اکران اندیشه‌ها فصل‌هایی در فلسفه سینما***، تهران: نشر مرکز.
- Hansen, A. & et al (1998); Media Communication Reaserch Methods, New York: Palgrave.
- Kenney, Keith (2005); "representation theory", From Handbook of Visual communication Theory, Method and Media, LEA.
- Miller, Tobby; Stam, Robert, (1999); A companion to film Theory, Blackwell Publishing,Ltd.
- Rowe, Allan (2000); Film Form and Narrative. In An Introduction to Film Studies (second edit). Nelmes, Jill (Ed.). London and New York; Routledge.
- Stafford, Gil and Roy (2003); The Media Student 's Book, Branstonpress.

www.SID.ir